

גלובליזציה: מוקדי כוח חדשים בעולם

ד"ר עמנואל נבון

המכללה למדינאות, 21 מרץ 2013

Page | 1

מתאים לדבר על מוקדי כוח חדשים במערכת הבינלאומית ועל ההשלכות שלהם על ישראל דווקא ביום שבו מדינת ישראל מארחת את נשיא ארה"ב ומתייחסת עליו כמין אלוהים חיים.

אין ספק שארה"ב היא מעצמה ואין ספק שהידידות שלה חשובה לנו יותר מזו של מיקרוניזיה. אך המציאות הבינלאומית מורכבת הרבה יותר מזו שמציירת התקשורת הישראלית או מזו שנתפסת על ידי לא מעט מקבלי החלטות בישראל.

על מקבלי החלטות חלה חובה לרענן את הידע ואת דפוסי החשיבה שלהם. כמקבלי החלטות עתידיים, החובה הזאת חלה גם עליכם.

השבוע פרסם רון בן ישי כתבה ב ynet תחת הכותרת "אובמה ידבר עם נתניהו ויחשוב על סין". בן ישי מדבר בין השאר על התעצמותה הצבאית של סין ועל איומיה כלפי בנות הברית של ארה"ב במזרח הרחוק. עובדה זו ידועה, אך יש עוד הרבה עובדות הקשורות לשינוי מאזן הכוחות בין סין לבין ארה"ב. העובדה, למשל, שסין מחזיקה ב 800 מיליארד דולר של איגרות חוב של הממשל האמריקאי. על זה, רון בן ישי לא מדבר. אך הבעיה של ארה"ב עם סין היא לא רק צבאית.

שאלת מוקדי הכוח בעולם היא חשובה לנו משום שמדיניות החוץ של ישראל ממשיכה להתנהל בהתאם לצורך כביכול לרצות את ארה"ב ולמצוא חן בעיניי האירופאים.

צריך להתנצל בפני ארדואן, כי ארה"ב רוצה. אסור לגרש את המסתננים מאפריקה כי זה לא מצטייר טוב בדעת הקהל האירופית. והכי חשוב כמובן: צריך להקים מדינה פלשתינית כדי שארה"ב תסכים לתקוף באיראן וכדי שהאירופים יפסיקו להחרים אותנו.

לקריאה לא נכונה של המציאות הבינלאומית יש השלכות. זה קרא לנו בעבר, וזה עלול לקרות שוב היום.

לאחר מלחמת השחרור, ישראל הצהירה על מדיניות חוץ ניטראלית במלחמה הקרה. אך במבחן הראשון, כשהתבקשו להצביע באו"ם בעניין המלחמה בקוריאה ב 1950, הצבענו בעד שליחת הכוחות האמריקאנים. נשרפנו מול הרוסים (שהתחילו לנקוט במדיניות פרו-ערבית), בעוד והאמריקאים רק זכרו את הקטע על הניטראליות שלנו. במקום לראות בנו בת ברית במזרח התיכון, ארה"ב ראתה בישראל מכשול לגיוס העולם הערבי לצורך מניעת החדירה הסובייטית במזרח התיכון.

ב 1954, סין פנתה לישראל כדי לכוון אתה יחסים דיפלומטיים מלאים. מקבלי ההחלטות בישראל התלבטו כי הם סברו שהכרה בסין הקומוניסטית תתפרש בווינגטון כפרובוקציה. בסוף הוחלט לדחות את הבקשה של סין. וזאת, כאשר באותה תקופה ארה"ב הייתה עסוקה בחיזוק הקשרים שלה עם מדינות ערב במזרח התיכון ובכלל לא ספרה אותנו. אך התוצאה הייתה שסין הפנתה לנו עורף והתחילה לנקוט במדיניות חוץ פרו-ערבית.

במבצע קדש ב 1956, ישראל הלכה למהלך צבאי עם בריטניה ועם צרפת מבלי לקרוא נכון את מאזני הכוחות החדשים בזירה הבינלאומית. אומנם בריטניה וצרפת היו פעם בעלי הבית במזרח התיכון, אך אחרי מבצע קדש הן נאלצו לעזוב את מצרים עם הזנב בין הרגליים תחת הלחץ האמריקאי והסובייטי. גם ישראל שילמה מחיר אז על כך שהיא המשיכה להתייחס לבריטניה ולצרפת כמעצמות בעלות משקל במזרח התיכון.

ב 1958, עם ההפיכה הפרו-סובייטית בעיראק ועם הקמת הרפובליקה הערבית המאוחדת (בין מצרים לסוריה), ארה"ב הבינה כי מדיניות הפיוס שלה כלפי העולם הערבי נכשלה והיא התחילה להחליף דיסקט. באותה שנה, דה גול חזר לשלטון בצרפת וכל בר-דעת היה צריך להבין שהברית הצבאית בין ישראל לבין צרפת (שנבנתה בשנות ה 1950) עמדה לקרוס. אך ישראל דבקה בתפיסה שצרפת היא בת הברית שאין בלעדיה. אך ברגע שהסתיימה המלחמה באלג'יריה ב 1962, דה גול בעט בנו (עוד הרבה לפני מלחמת ששת הימים).

ייתכן שגם היום אנו לא קוראים נכון את השינויים במפה העולמית ושמדיניות החוץ שלנו לא לוקחת מספיק בחשבון את השינויים האלה.

לדעתי, קריאת המפה הזאת צריכה לקחת בחשבון את חמשת האלמנטים הבאים :

1. האפשרות להפחית את תלות הכלכלות המערביות בנפט ;
2. סיממני התקוממות באירופה נגד הקנאות המוסלמית ;
3. החששות של מדינות אפריקה כלפי ההשפעה האיראנית ביבשת ;
4. העימות בין הודו לפקיסטן והתחרות בין סין להודו באסיה ;
5. הגלובליזציה התקשורתית והיכולת לעקוף את מוקדי הכוח התקשורתיים.

התלות של העולם המערבי בנפט הערבי עולה לנו ביוקר מבחינה פוליטית. ארה"ב פיתחה מערכת יחסים הדוקה עם סעודיה עוד לפני מלחמת העולם השנייה על מנת להבטיח את צרכי הנפט שלה. עד היום, גם הכלכלה האמריקאית וגם הכלכלות האירופיות תלויות בנפט המזרח תיכוני. תלות זו אפשרה למדינות ערב להשתמש בחרם הנפט אחרי מלחמת יום כיפור ולהכתיב למדינות אירופה את מדיניותן כלפי המזרח התיכון.

אך ארה"ב מבינה היום שהתלות הזו חייבת להיגמר. בעשרים השנים האחרונות, ארה"ב יצאה למלחמה פעמיים (ב 1991 וב 2003) כדי למנוע מעיראק השתלטות על מקורות הנפט במזרח התיכון. כדי להבטיח את הספקת הנפט שלה, ארה"ב מממנת נוכחות צבאית יקרה במערבי הנפט הרגישים, כמו מצר חורמוז. ארה"ב צורכת המון נפט והיא מייבאת את רוב הנפט שהיא צורכת, אך היא לא לבד במשחק הזה. כי גם סין הפכה לצרכן ענקי, והיא מתחרה היום עם ארה"ב כדי לשלוט על מקורות הנפט בעולם.

סין צורכת כ-9 מיליון חביות נפט ביום, לעומת מיליון וחצי בתחילת שנות ה-1980. עד שנת 1993, סין הייתה יצואנית של נפט. מאז היא יבואנית של נפט, בגלל העלייה החדה בצריכה שלה. ב-2003, סין הפכה ליבואנית השנייה של נפט בעולם, אחרי ארה"ב. לפי סוכנות האנרגיה הבינלאומית, סין תהפוך ליבואנית הראשונה של נפט בעולם (לפני ארה"ב) בשנת 2015.

בשל הצרכים האנרגטיים ובשל העוצמה הפיננסית שלה, סין משתלטת בהדרגתיות במקורות הנפט של היבשת האפריקאית. היום, סין יותר חזקה ויותר משפיעה מארה"ב באפריקה. כשליש מייבוא הנפט הסיני בא מאפריקה (בראש ובראשונה מסודן, מאנגולה, מקונגו

ומניגריה). התחרות האנרגטית בין ארה"ב לבין סין עלולה אפילו להידרדר לתחרות צבאית, מכיוון שהצי האמריקאי שולט בנתיבים הימים של האוקיאנוס השקט ושל האוקיאנוס ההודי, שהם חיוניים ליבוא הנפט הסיני.

המתיחות הבינלאומית סביב הנפט רק תלך ותחריף, מכיוון שהצריכה העולמית בנפט עולה כל הזמן (בעיקר בגלל הצמיחה של הכלכלה הסינית ושל הכלכלה ההודית), בעוד והספקת הנפט העולמית הגיעה למפלס ואף עלולה לרדת. מאז תחילת שנות ה-1980, הקצב של גילויי מקורות של נפט בעולם כבר לא עומד בקצב של קידוח הנפט ובקצב של הצריכה העולמית.

כאשר העצה בנפט לא תוכל לעמוד יותר בביקוש ההולך וגדל (בעיקר הביקוש מסין ומהודו), מחירי הנפט יעלו בצורה חדה. הדבר יגרום לקריסה כלכלית, ואפילו המדינות העשירות יהפכו לבנות ערובה של מדינות אנטי-מערביות.

לכן ארה"ב מבינה היום כי התלות שלה בנפט מביאה אותה והכללה הבינלאומית לאסון. אחרי המלחמה בעיראק ב-2003, היא יזמה תכנית רב שנתית לצמצום התלות שלה בנפט.

התלות הזאת תגמר רק כאשר יישבר המונופול של הנפט בתחבורה הצבאית והאזרחית, והמונופול הזה יישבר רק באמצעות דלקים ביולוגיים ומנועים חשמליים. וכאן יש תפקיד חשוב לישראל בפיתוח הטכנולוגי כדי לזרז את התהליך שממנו היא תרוויח יותר מכל מדינה אחרת.

אם וכאשר ארה"ב ואירופה לא יהיו תלויות יותר בנפט הערבי, יקרו שתי דברים. העולם הערבי יאבד את הכוח הכלכלי שלו, אך הוא גם יאבד את היכולת שלו לסחוט את המערב. זה כולל היכולת לסחוט את אירופה, וזה מביא אותי לנקודה הבאה.

2. סימני התקוממות באירופה נגד הקנאות המוסלמית

מערכת היחסים שלנו עם אירופה חשובה בין השאר מכיוון שהאיחוד האירופי הוא השותף המסחרי הגדול ביותר של ישראל. מצד שני, תופעות הדה-לגיטימציה וההחרמה של ישראל הולכים ומתרחבים באירופה בשנים האחרונות. יש שטוענים כי הגינוי של ישראל באירופה יסתיים מהרגע שתקום מדינה פלשתינית. המציאות הרבה יותר מורכבת.

מדינות אירופה נכנעו לחרם הנפט הערבי לאחר מלחמת יום כיפור. כחלק מן המדיניות הזו, הן גם הסכימו אז להגברת ההגירה מצפון אפריקה ומטורקיה. כתוצאה מכך, האוכלוסייה המוסלמית מהווה היום יותר מ 10% מהאוכלוסייה במדינות כמו צרפת, בלגיה, ושוודיה. לא מדובר באוכלוסייה שרוצה להיקלט ולהתבולל, אלא להיפך. הדור השני והשלישי של המהגרים המוסלמים נעשה יותר ויותר קיצוני ומיליטנטי ומנסה לכפות את ערכי האסלאם על אירופה.

יש אירופים שנכנעים ושמקבלים את הנרטיב המוסלמי. כמו למשל ראש עריית Bezons שבצרפת, אשר העניק לפני כשבועיים אזרחות של כבוד למתכנן הרצח של השר רחבם זאבי. שלא לדבר על שבוע האפרטהייד הישראלי שהתקיים גם באירופה לפני כשבוע. או רצח האומן ההולנדי תאו וון גוך, או הצת משרדי העיתון הצרפתי שרלי הבדו. הרשימה ארוכה יותר.

אך יש גם אירופאים, יותר ויותר אירופאים, שמתחילים להתעורר ולהרגיש שהערכים, החירות, ואורך החיים שלהם בסכנה. והם מתחילים לדבר.

מה הם אומרים? שהמאבק של ישראל הוא בעצם המאבק עבור החרות והזכויות שלהם כנוצרים או כחילונים.

הרשימה ארוכה ומתארכת מדי יום. היא כוללת את ראש ממשלת ספרד לשעבר José Mariá Aznar שטוען כי "המאבק של ישראל הוא המאבק שלנו", ואת העיתונאית הספרדית השמאלנית Pilar Rahola שכתבה שאם ישראל תושמד, הרי ש"החרות, המודרניות והתרבות" יושמדו.

הרשימה כוללת גם את חברת הפרלמנט האיטלקי פיאמה נירנשטיין, אשר אומרת ש"האשמות השקריות נגד ישראל הן בושה לכל העולם", ואת הסנטור הצרפתי השמאלני Jean- Pierre Placade שטוען שאירופה נכנעה לטרור האינטלקטואלי של המוסלמים ושהניצחון של ישראל הוא התקווה האחרונה של אירופה.

הרשימה כוללת גם את הסנטור הגרמני הסוציאליסטי שלעבר Thilo Sarrazin שאומר שגרמניה נכנעה לאסלאם, וגם העיתונאית הליברלית הבריטית Melanie Philips שאומרת בקול רם משהקולגות שלה פוחדים מלהגיד: שאנגליה השתגעה וההתייחסות לישראל הפכה לבלתי רציונאלית לחלוטין.

אנשים בארץ שטוענים שיחסים שלנו עם אירופה יסתדרו וישתפרו מהרגע שנצא מיהודה ושומרון לא מכירים את אירופה ולא מבינים את אירופה.

קמפיין ה BDS לא מכוון נגד הנוכחות של ישראל מעבר לקו הירוק אלא נגד עצם קיומה של ישראל. מאז שיצאנו מעזה, אותם אירופאים מאשימים אותנו שהפכנו את עזה למחנה ריכוז ושאנחנו עדיין כובשים שם. תהיה להם אותה טענה בדיוק לגבי יהודה ושומרון אם ישראל תיסוג משם.

מצד שני, אותם אירופיים נוצרים וליברליים דווקא לא רוצים שישראל תיסוג ותותר מכיוון שהם רואים בניצחון של ישראל את תקוותם האחרונה.

לכן ישראל צריכה לשנות לחלוטין את מדיניות ההסברה שלה באירופה.

האירופים חוששים מהתעצמות האסלאם אצלם אך גם השתלטות האסלאם הקיצוני באפריקה. וזה מביא אותי לנקודה הבאה.

3. החשש של מדינות אפריקה מן ההשפעה האיראנית ביבשת

אם עלינו להבין טוב יותר איפה מוקדי התמיכה שלנו באירופה ואיך אנו יכולים להשפיע עליהם, עלינו להבין גם שאחד המוקדים החשובים של הדיפלומטיה של ישראל בשנים הבאות צריך להיות באפריקה.

כן, באפריקה. לא רק מכיוון שרוב כלכלות אפריקה צמחו בשיעורים מרשימים בעשור האחרון אלא גם, ובעיקר, מכיוון שמדינות אפריקה רואות בישראל בת-ברית מרכזית כדי להילחם בפונדמנטליזם האסלאמי.

כפי שאתם יודעים, צרפת התערבה צבאית במאלי לאחרונה כדי למנוע את השתלטותה של אל-קאידה על המדינה. בשנים האחרונות, ארגון אל-קאידה מנסה להשתלט על איזור הסאהל, ומאלי סומנה כמטרה ראשונה. ללא ההתערבות הצבאית של צרפת, מאלי הייתה הופכת למדינה האסלאמית הראשונה של האזור. הבאה בתור הייתה ניגר, מדינה שצרפת תלויה בה להספקת האוראניום שלה (צרפת מייצרת 80% מהחשמל שלה מאנרגיה גרעינית). אך, מתוך זה שהיא באה להגן על האינטרסים שלה, צרפת פתחה חלון הזדמנות דיפלומטי לישראל.

בפסגה האחרונה של האיחוד האפריקאי באדיס אבבה, תקף בחריפות נשיא מאלי את מדינות ערב, בראש ובראשונה את מצרים ואת טוניסיה. הוא האשים אותן על כך ש, כאשר האסלאם הקיצוני איים על מדינתו, מדינות ערב שתקו. אך כאשר צרפת באה לבלום את אל קאידה, אותן מדינות ערב צעקו חמס.

יותר ויותר פוליטיקאים ועיתונאים אפריקאים מביעים מורת רוח על מה שהם מכנים הבגידה של מדינות ערב. מה היה שווה לנו לתמוך בפלשתינים ולהתנתק מישראל, הם שואלים. רבים במאלי טוענים כי כפיות הטובה של הערבים בכלל ושל הפלשתינים בפרט מחייבת שנוי במדיניות כלפי ישראל.

תחושת ההכזבה והבגידה של מאלי כלפי מדינות ערב מזכירה תחושה דומה של כלל מדינות אפריקה בשנות ה-1970. בתחילת שנות ה-1970, לוב וסעודיה הפעילו לחץ על מדינות אפריקה כדי שאלו תנתקנה את יחסיהן הדיפלומטיים עם ישראל. לאחר מלחמת יום כיפור, הליגה הערבית איימה להפעיל את חרם הנפט על אפריקה, וכל מדינות אפריקה (למעט לסוטו, מלאווי, מוריטיוס וסוויילנד) ניתקו את יחסיהן עם ישראל.

אולם מהר מאוד התברר למדינות אפריקה כי הן לא הרוויחו דבר מהניתוק הזה, שכן מדינות ערב היו מוכנות להתחלק באויבים אך לא בנפט. מדינות אפריקה גם היו מוטרדות מן התוקפנות של שליט לוב קדאפי ומתמיכתו בקבוצות מורדים שונות ביבשת.

בשנות ה-1980 ישראל יזמה מדיניות של שיקום היחסים עם אפריקה בהנהגתם של שר הביטחון אריאל שרון ושל מנכ"ל משרד החוץ דוד קימחי. רוב מדינות אפריקה חידשו את יחסיהן עם ישראל בשנות ה-1980 וה-1990.

בשנים אחרונות, אנו שוב עדים לנסיגה מסוימת: ניגר ניתקה את היחסים עם ישראל ב-2000, ומאוריטניה ב-2009. אלו שתי מדינות מוסלמיות, המושפעות על ידי איראן.

איראן פעילה מאוד באפריקה בשנים אחרונות. ב-2008 הצהיר נשיא איראן אחמדינג'ד כי בכוונתו לחזק את הקשרים עם אפריקה. שנה לאחר מכן, הוא ביקר במדינות רבות באפריקה וחתם אתן על הסכמים כלכליים וביטחוניים.

אך ניצחון האסלאמיסטים בבחירות במצרים ובטוניסיה, והאיום של אל-קאידה על מאלי, עוררו חששות כבדים מהשפעתם של איראן ובני בריתה ביבשת. מדינות כמו אתיופיה, קניה ואפילו ניגריה התקרבו לישראל כדי לשתף פעולה נגד האיום האסלאמיסטי.

הכעס של מאלי כלפי מדינות ערב (בראש ובראשונה כלפי מצרים) הוא חלק מחשש רחב יותר של מדינות אפריקה מהשפעתם של איראן ובני בריתה ביבשת.

לכן נפתח חלון חדש עבור ישראל באפריקה, יבשת שבה יותר ויותר מדינות רואות בישראל בת-ברית הכרחית כדי לבלום את הפונדמנטליזם האסלאמי. אך עלינו להיות פרו-אקטיביים וליזום.

4. העימות בין הודו לפקיסטן והתחרות בין סין להודו באסיה

היבשת האפריקאית היא לא המקום היחיד בעולם שחושש מאויבי ישראל. גם הודו חוששת. במלחמה הקרה, הודו הייתה במחנה הסובייטי, בעוד וארה"ב תמכה בפקיסטן. אך עם סוף המלחמה הקרה הודו התחילה להתקרב לארה"ב, כאשר העימות שלה עם פקיסטן המוסלמית רק החרף.

במלחמה נגד אל קאידה, התברר לארה"ב שפקיסטן היא לא שותפה אמינה, בלשון המעטה. ארה"ב מאפשרת להודו לפתח את הטכנולוגיה הגרעינית שלה לא רק מכיוון שהיא רואה בהודו בת ברית אמינה מול פקיסטן, אלא גם מכיוון שארה"ב רואה בהודו משקל נגד מול העוצמה של סין באסיה.

האינטרסים של ישראל כלפי הודו הם דומים. סין מייבאת חלק ניכר מן הנפט שלה מאיראן, והיא מונעת הטלת סנקציות חריפות נגד איראן במועצת הביטחון. בתחרות בין סין לבין הודו באסיה יש לישראל אינטרס לתמוך בהודו. אגב, כבר עשינו זאת ב 1962 כאשר מכרנו להודו נשק בעימות הצבאי שלה עם סין.

היום הודו מעוניינת בחיזוק הקשר הצבאי שלה עם ישראל, כחלק מהעימות שלה עם פקיסטן וכחלק מהתחרות שלה עם סין. על ישראל לנצל את ההזדמנות הזאת.

5. הגלובליזציה התקשורתית והיכולת לעקוף את מוקדי הכוח התקשורתיים

התהליכים והאינטרסים שתיארתי והסברתי אינם גלויים לעין והתקשורת כמעט ולא מתייחסת אליהם.

אך יש מוקד של כוח שהוא דווקא גלוי לעין של כולנו, וזה האינטרנט.

כפי שהטלויזיית בלווין מילאה תפקיד מרכזי בהפלת המשטרים הקומוניסטיים במזרח אירופה, האינטרנט היה חלק אינטגרלי של הפלת מנהיגים במדינות ערב בשנתיים האחרונות. נכון שמנהיגים אלו לא הוחלפו על ידי משטרים דמוקרטיים אלא על ידי משטרים אסלמיסטיים, אך האינטרנט הוא אויב המשטרים הרודנים.

האינטרנט פועל גם לטובה אויבינו וגם לרעתם. המאבק נגד ישראל היום מתנהל בעיקר בזירה התקשורתית. נכון שלעולם הערבי יש את אל-ג'זירה ושהוא ניהנה בסיקור אוהד ותומך מכלי תקשורת כמו CNN ו France 24 –שלא לדבר על ה *New York Times*.

אך האינטרנט והרשתות החברתיות מאפשרות להפציץ את השקרים של התעמולה הערבית תוך שניות. הם גם מאפשרים לנו להעביר מסרים ישירות אל דעת הקהל בלי התיווך של כלי התקשורת המסורתיים.

למשל, במהלך מצבע חומת מגן, צה"ל עלה על הלוויה מבווימת בג'נין שבה ה "גופה" כביכול נפלה מן האלונקה וחזרה אליה.

בעידן האינטרנט, הרבה יותר קשה לשקר ולבלבל את המוח. בתנאי, כמובן, שישראל תדע לנהל את הקרב בזירת האינטרנט.

***

אם אנחנו רוצים לנווט בזירה הבינלאומית ולנצל נכון את ההזדמנויות שנובעות מן השינויים במערכת הבינלאומית בשנים האחרונות, כדאי שנחשוב מחוץ לקופסה –ובעיקר כדאי שנחשוב מחוץ לנרטיב של התקשורת ושל האקדמיה בישראל. משום שהנרטיב הזה מוטעה ומטעה.

אם מדיניות החוץ שלנו תיקח בחשבון את חמש הנקודות שהזכרתי, אני מאמין שמצבנו בזירה הבינלאומית ישתפר.

ואנחנו נדע שמצבנו בעולם השתפר כאשר נפסיק להתנהג עם נשיא ארה"ב כמו ילדי בכיתה א'
שמקבלים את פני המנהל. זה בוודאי לא קרה בפעם הזאת, אך אני מקווה שזה יקרה בפעם

הבאה.